

podria tenir en compte la *Flora Balear* (1772), inèdita, de Bonaventura Serra, escrita en llatí, però que, al costat dels noms científics de les plantes, inclou els noms populars mallorquins, dada important per l'època. Per a la pervivència del mallorquí escrit a finals del s. XIX, tal vegada es podria fer una referència als llibres de comptes de menestrals. I pel que fa al prestigi del mallorquí entre certa gent cultivada, resulta interessant el testimoni de Pere d'A. Penya (1835), que manifesta el seu empegueïment per haver llegit composicions seves «en ma llengua nativa» en una festa religiosa i haver provocat comentaris irrisoris (1835). Entre els factors castellanitzants del s. XIX degué ser significatiu el col·legi de La Puresa (1809), l'institut Balear (1835), l'Escola Normal (1836).

L'edició és d'una pulcritud modèlica, sense errates: només a les notes de la p. 333, en la reproducció de citacions, trobem “duferebcuas” per “diferències” i “compronen” per “comprenen”.

En suma, un llibre magnífic, ric de contingut i de presentació, com ens té acostumats la Col·lecció «Honoris Causa» de la Universitat de València, i que posa en relleu la personalitat científica i humana i la immensa i variada obra de Josep Massot i Muntaner.

Joan VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

MONTOYA ABAT, Brauli (2007): *La llengua dels mallorquins de San Pedro (Argentina)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Edicions de la Universitat de les Illes Balears (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 51), 112 p.

Són relativament pocs els casos de l'establiment d'una comunitat lingüística, la llengua de la qual sovint no té darrere seu un estat independent, mitjançant l'emigració d'un elevat nombre de parlants d'aquest idioma a un territori situat lluny del seu lloc d'origen i on ja existeix i domina un altre idioma de caràcter oficial o bé emprat per una majoria de la població local. Tan o més infreqüents són les comunitats lingüístiques d'aquest tipus que aconsegueixen transmetre i conservar la seva llengua minoritària per més de dues o tres generacions. Respecte a la llengua catalana, són més aviat excepcionals les colònies catalanoparlants establertes sobretot per emigrants menorquins a la Florida (New Smyrna i Saint Augustine, EUA) l'any 1768, i, també a Algèria (departament d'Alger) el 1830 on, en el primer cas, el català deu haver-se conservat a Saint Augustine entre els descendents d'immigrants menorquins fins cap a finals del segle XIX o, com més tard, fins a l'inici del segle XX; i, en el segon, és probable que la llengua es conegués a l'Alger, i alhora als pobles veïns de Fort-de-l'Eau i Aïn Taïa, fins a la independència d'Algèria (1962).¹ Un altre cas semblant, i més aviat extraordinari, és la colònia catalanoparlant establerta per immigrants mallorquins a la ciutat de San Pedro, Argentina (província de Buenos Aires), dvers mitjan segle XIX, la qual es troba vora el riu Paraná i gairebé a mig camí entre les ciutats de Buenos Aires i Rosario, atrets tant per la seva situació geogràfica com per l'economia local basada principalment en l'agricultura (plantacions d'arbres fruiters, com ara els presseguers i els tarongers; les hortalisses, especialment els moniatos; i la ramaderia), una important indústria paperera i el turisme. La comunitat mallorquina de San Pedro ha estat analitzada a fons des d'una perspectiva sociolingüística per Brauli Montoya Abat en *La llengua dels mallorquins de San Pedro (Argentina)*, volum que reprèn i al-

1. RASICO, Philip D. (1987): *Els menorquins de la Florida: història, llengua i cultura*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba, 52); RASICO, Philip D. (1998): *El Llibre d'Or dels menorquins de la Florida: el registre de San Pedro de Mosquitos i estudi de la població menorquina a la Florida en el segle XVIII*. Menorca: Institut Menorquí d'Estudis / Universitat de les Illes Balears (Col·lecció Cova de Pala, 11); MARFANY, Marta (2002): *Els menorquins d'Algèria*. Barcelona: Institut Menorquí d'Estudis / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Serra d'Or, 280).

hora complementa l'estudi de la història lingüística d'aquesta colònia encetat el 1997 pel mateix Montoya i d'altres.²

L'indret on cap a mitjan segle XVIII es va fundar la ciutat de San Pedro després de l'establiment d'un convent de religiosos franciscans l'any 1748, apareix documentat per primera vegada l'any 1637 amb el nom de *Rincón de San Pedro Dávila de los Arrecifes*. No fou fins a un segle més tard, però, que el poble constituït entorn de l'esmentat convent va veure augmentar-se la seva població arran de l'aprovació de la Constitució argentina (1853) i la promulgació del programa social anomenat d'*Organización Nacional*, el qual va obrir les portes del país a la immigració estrangera especialment des d'Europa. A la mateixa època Espanya feia més fàcil l'emigració a Amèrica, cosa que va possibilitar i alhora va estimular el trasllat a l'Argentina de molts mallorquins els quals, en molts casos, hi van ser cridats pels que hi havien arribat anteriorment. Segons remarca Montoya, la història de l'emigració mallorquina a l'Argentina es pot caracteritzar per tres etapes importants entre els segles XIX i XX: 1860-1899, 1900-1939 i 1940-1960 (p. 13-14).

Si bé no tots els emigrants mallorquins a l'Argentina van dirigir-se a San Pedro, molts sí que s'hi van traslladar. Cap a la darrera del segle XIX la població mallorquina de la ciutat devia representar entre un 8 % i un 10 % dels 5.000 residents locals. I al final de la primera dècada del segle XX la població de San Pedro havia augmentat a uns 10.000 habitants dels quals els mallorquins constituïen un 10%; i, com a un grup minoritari, devers el 1910 el nombre dels seus membres només se superava pel nombre dels immigrants italians, els quals formaven llavors entre un 20 % i un 25 % dels habitants (p. 14-15). Segons diverses fonts d'informació els mallorquins de San Pedro tenien la fama de ser especialment actius en l'adquisició de propietats i en el comerç local. A més a més, eren considerats per d'altres sectors de la població com a un grup molt treballador, estalviador, i més aviat tancat en el sentit de donar preferència (respecte als llocs de feina, etc.) als membres de la seva pròpia comunitat, cosa que va crear entre alguns residents un cert ressentiment xenofòbic envers els mallorquins, tant que cap als anys 1930 es veien cartells penjats pels carrers de San Pedro amb la llegenda «*Haga patria, mate a un mallorquín*». Tanmateix, sembla que no s'hi va arribar a tal extrem; i actualment els descendents de mallorquins encara exerceixen molta influència en la vida comercial i social de San Pedro, ciutat que ha estat declarada la *Capital Nacional de la Ensamada* i on se celebra una *Fiesta Nacional de la Ensamada Mallorquina* (p. 15-18).

El llibre de Brauli Montoya s'enfoca en la reconstrucció de la història lingüística dels mallorquins immigrants a San Pedro, Argentina, des de l'any 1860 i provinents sobretot dels pobles de Felanitx i Manacor, tot i que no n'hi manquen representants d'altres indrets de l'illa (Palma, Porreres, Lluçmajor, etc.). Més específicament el volum, que comença amb una Introducció (p. 7-9) que serveix per presentar el tema d'investigació i alhora orientar el lector, examina des d'una perspectiva sociolingüística la transmissió intergeneracional del català dins la comunitat mallorquina establerta a San Pedro. Està estructurat en dos capítols principals, cadascun dels quals conté diversos apartats; i a continuació d'aquests es troben unes conclusions generals (p. 91-95), una bibliografia (p. 97-100), i tres annexos corresponents respectivament al qüestionari o guió de les enquestes (p. 101), als subjectes entrevistats (p. 101-103) i a uns arbres de transmissió lingüística (p. 103-110).

El Capítol I («La Comunitat», p. 11-36) serveix per tal de presentar la ciutat de San Pedro i situar-la tant històricament com geogràfica. També conté un apartat sobre «L'Estat de la Qüestió» (p. 19-28) en

2. JOFRE, Aina / MONTOYA, Brauli (1997): «Transmissió i interrupció del català entre els mallorquins emigrats a l'Argentina (estudi dels casos de San Pedro i Mendoza)», *El nostre patrimoni cultural (IV Congrés, 1996)*. Palma de Mallorca: Societat Arqueològica Lul·liana, p. 101-116; MIRALLES, Joan / JOFRE, Aina (2009): *Les guies de balears residents a l'Argentina (1918 i 1929). Estudi geohistòric i filològic*. Palma de Mallorca: Fundació Càtedra Iberoamericana; MONTOYA, Brauli (2003): «El felanitxer: un 'parlar campanar' traslladat a l'Argentina», *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a les Illes Balears. Any Francesc de B. Moll*. Barcelona / Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Catalans, p. 93-103; MONTOYA, Brauli / JOFRE, Aina (2003): «La atrofia en las lenguas immigradas. El caso del catalán de los mallorquines en la Argentina», *Estudios Catalanes*, vol. 1, p. 95-108.

què l'autor es refereix a diversos estudis anteriors sobre diferents comunitats immigrades arreu del món incloent-hi les de llengua catalana establertes a la Florida (EUA), a Algèria i a Andalusia (Isla Mayor). Clou aquest mateix capítol un apartat dedicat a una descripció de la metodologia de les enquestes, les quals es van realitzar a San Pedro entre els dies 14 i 22 de novembre de 2013, juntament amb una classificació dels subjectes segons la seva pertinença a una de les cinc generacions enquestades (p. 28-36).

El gruix del volum, és a dir la part principal, correspon al Capítol II («Les Generacions i la Llengua», p. 37-90) on Montoya analitza la transmissió del català entre quaranta-tres membres de la comunitat mallorquina de San Pedro els quals es reparteixen entre cinc grups generacionals.

La primera generació (Generació 1) està formada de sis individus (tres homes i tres dones) nascuts a Mallorca i duts pels seus pares a l'Argentina a diferents edats (dos d'infants, dos d'adolescents i dos d'adults joves) durant el tercer període emigratori (1949-1957). Són de la generació nascuda a Mallorca i traslladada a l'Argentina «[E]n una edat en què ja havien adquirit la capacitat de parlar» (p. 33). Només un d'aquests sis subjectes, del barri dels Hostalets de Palma, ja va arribar a l'Argentina parlant només el castellà mallorquí i no sabia expressar-se en català. Un altre subjecte d'aquesta mateixa generació, una dona nascuda a Porreres l'any 1947 de pares de llinatges catalans, tampoc no es mostrava capaç de parlar català quan va ser entrevistada per Montoya. En canvi, els quatre membres addicionals d'aquest grup s'expressaven en un català mallorquí perfectament nadiu. Tanmateix, en més d'un cas els entrevistats reconeixien haver-se adreçat als seus fills en català mentre que aquests els contestaven en castellà; o bé que tot i parlar català entre ells (els pares), ja es dirigien als fills en castellà, cosa que justificaven pel fet que aquesta llengua era la que s'utilitzava a l'escola i la que predominava a l'entorn social.

Els membres de la Generació 2 (atorze subjectes: cinc homes i nou dones), o sigui els fills dels immigrants nascuts a Mallorca, els «'[P]rimers mallorquins' nats o criats totalment a terres argentines» representen el primer grup que realment interromp la transmissió del català als seus fills, és a dir als nets de la primera generació considerada (p. 46). Segons ens informa Montoya, «[A]quests subjectes, que tenen un bon domini del català que havien rebut dels seus pares en els anys 20 i 30, quan és l'hora de transmetre'l ells a la seva descendència, en els anys 50 i 60, renuncien a fer-ho» (p. 48). Dels membres enquestats d'aquest grup, cinc dels quals són de pares mallorquins criats a l'Argentina, el català resulta ser la primera llengua només de dos individus. Un altre es pot classificar com un semiparlant del català, i els altres dos només en són recordadors. Finalment, d'aquesta mostra, hi ha dues persones que són fills de matrimonis mixtos (generalment un mallorquí casat amb una argentina), dels quals l'un comprèn el català i l'altre sols l'entén parcialment (p. 56). Montoya resumeix aquests darrers casos de la manera següent:

[L]a transmissió del català de la primera a la segona generació immigrada s'ha pogut efectuar quan els dos progenitors nats a Mallorca havien fet la migració acabats de casar i portaven encara pocs anys a l'Argentina [...]. La transmissió del català a la segona generació immigrada ja ha anat més feble quan els progenitors nats a Mallorca s'havien traslladat a l'Argentina durant la seva infantesa o adolescència i s'havien emparellat ja vivint al país d'acolliment. Els fills nascuts en aquest context ja solen presentar uns nivells de català inferiors, fins i tot encara que se'ls hagi transmès en família. Per fi, hi ha els fills de matrimonis lingüísticament mixtos, en els quals el català ha quedat com una llengua entesa i, a voltes, només parcialment. (p. 57)

Amb la Generació 3, la dels nets d'immigrants mallorquins (dinou informadors: sis homes i tretze dones), el decaïment de la transmissió del català a San Pedro ja queda ben palès, car només uns pocs membres d'aquest grup són capaços d'entendre la llengua, sovint amb gran dificultat, o bé sols en recordar algunes frases fetes o es limiten a repetir, a vegades de forma molt deformada, certes gloses relacionades amb la gastronomia o els costums de Mallorca (p. 59-71).

Finalment, les Generacions 4 i 5, amb una mínima representació (tres besnets i un rebesnet d'immigrants mallorquins), els membres de les quals són tots fills de matrimonis mixtos, ja no entenen el català o bé només l'entenen una mica. L'única excepció entre ells, però, és un membre de la Generació 4 qui,

encoratjat pel record de la seva besàvia mallorquina, va estudiar el català normatiu des de jove a l'Agrupació Mallorca (cast. *Agrupación Mallorca*), el centre cultural mallorquí de San Pedro fundat l'any 1966 per Miquel Bordoy, un membre de la Generació II que havia après el català dels seus pares a San Pedro (p. 71-72).³

Al final del Capítol II Montoya examina les característiques fonètiques i lèxiques del parlar mallorquí de San Pedro segons les dades proporcionades pels membres d'aquelles generacions (principalment les 1 i 2, les més velles) que encara conservaven la llengua cap als anys 2013-2014. Entre els trets fonètics dels catalanoparlants entrevistats el que més sorprèn és l'aspiració vasciHant de la *-s/* (*--> -[s] ~ -[h]*) en posició final de síl·laba o mot, fins i tot entre membres de la primera generació (un fenomen que sovintaja més o que ja és general en els parlants de la segona i la tercera generacions), com ara en «tu et donaràh conte que se mescla molt»; «Tomeu, vols menjà ventrehcà de middia?»; «a ca nohtra»; *eh* veïnats *toth* eren *cahtellans*»; «noltros dos, anàvem a *ehcola*» (p. 74-76).

Pel que fa al vocabulari, Montoya remarca que tots els subjectes de la comunitat mallorquina de San Pedro, tant els parlants fluids com els semiparlants, utilitzen molts préstecs del castellà argentí alguns dels quals qualifica de préstecs *establits* (emprats per tota la comunitat catalanoparlant local) i d'altres de préstecs *momentanis* (només emprats ocasionalment). Alguns exemples d'aquests mots (de vegades lleugerament adaptats al català) són *alquilar* 'llogar', *assat* 'torrada de carn a la brasa', *bolsa* 'bossa', *camot* 'moniato' (cf. cast. *camote*), *carpinter* 'fuster', *cortar* 'tallar', *cossetxa* 'collita' i *cossetxar* 'fer la collita', *criadero* 'granja', *departament* 'pis, habitatge', *empezar* 'començar', *entonces* 'llavors', *estableciment* 'establiment comercial', *fetxa* 'data', *hasta* 'fins a', *letxon* 'porcella', *limpiar* 'netejar' i *limpiessa* 'neteja, netedat', *mesita* 'tauleta de nit', *mutxatxo* 'alhot', *peça* 'habitació', *poll* 'pollastrer', *sequia* 'sequera', *sobrinu* 'nebot', *tomar* 'prendre', *vez* 'vegada', *volta* 'tornada', entre d'altres.

Tot pintant un panorama gens optimista de cara al futur, Montoya resumeix la situació actual del català de San Pedro de la manera següent: «Com ja era previsible per la descripció que hem anat fent al capítol anterior, centrat en les generacions, el català acabarà desapareixent de San Pedro amb la desaparició física dels actuals parlants, tots ells situats per damunt dels 60 anys d'edat» (p. 73). I a aquesta predicció el mateix lingüista afegeix, en l'apartat del llibre dedicat a les Conclusions, que «[A]llò que fa més notable la petja mallorquina a la ciutat se situa en la gastronomia local, caracteritzada per les ensaïmades i les sobrassades» (p. 91).⁴

La recerca duta a terme per Brauli Montoya a San Pedro, els resultats de la qual es recullen dins el llibre que ressenyem, representa sens cap dubte una important aportació científica a la sociolingüística en tant que documenta i analitza la història d'una comunitat de llengua catalana establerta a un país situat a gairebé mig món de l'illa de Mallorca. Tanmateix, i sense pretendre treure res del valor del volum considerat, cal notar que aquesta primera edició pateix de nombroses errades mecàniques entre les quals es poden notar: *prou prou diversa* per *prou diversa* (p. 11), *[du'sahno]* per *[du'rahno]* (p. 11, n. 2), *Piccagli / Picagli* (p. 14), *afuara* per *afuera* (p. 18), *dels seus d'habitants* per *dels seus habitants* (p. 24), *manonès* per *maonès* (p. 24), *19 subjectes (cinc homes i tretze dones)* per *19 subjectes (sis homes i tretze dones)* (p. 33), *de la català* per *del català* (p. 45), *caos* per *casos* (p. 46), *hem esperar* per *hem d'esperar* (p. 49), *els primer terç* per *el primer terç* (p. 93), *Monsquitos* per *Mosquitos* (p. 100), entre d'altres.

Philip D. RASICO
Vanderbilt University

3. Respecte a l'Agrupació Mallorca, Montoya (1917: 72) remarca que entre els membres actius d'aquest centre «el català se sent cada vegada més poc» (p. 72). Sobre Miquel Bordoy, vegeu Montoya (1917: 14, 71).

4. Cf. la supervivència a Saint Augustine, Florida, d'una sèrie d'elements gastronòmics provinents de la cuina menorquina i especialment de la rebosteria, com ara les formatjades o els crespells (RASICO, *Els menorquins de la Florida: història, llengua i cultura*, p. 306-307).